

Voorwoord

Kleine vuurwapens ('Small Arms and Light Weapons' – SALW) worden tegenwoordig wel de werkelijke massavernietigingswapens genoemd, omdat ze veruit de meeste slachtoffers maken. Volgens schattingen van de Verenigde Naties komen jaarlijks 500.000 mensen om door vuurwapengeweld, van wie ruim 300.000 in conflictgebieden. In westerse landen vallen vooral slachtoffers als gevolg van misdrijven (overvallen, afrekeningen e.d.) waarbij vuurwapens worden gebruikt.

De bestrijding van illegale wapenhandel en de pogingen om in VN-verband te komen tot een Arms Trade Treaty roepen twijfels op omdat ze de vraagzijde van de wapenhandel ongemoeid laten. Het is problematisch om wapenhandel en wapens als de oorzaak van conflicten te bestempelen. Er is zelfs veel voor te zeggen dat de relatie omgekeerd ligt. De conflicten in Rwanda en westelijk Afrika hebben op gruwelijke wijze laten zien dat de beschikbaarheid van vuurwapens geen vereiste is voor het uitbreken van grootschalig geweld. Ook simpele, gemakkelijk voorhanden wapens als machetes en dergelijke volstaan.

Het zou echter naïef zijn om de strijd tegen illegale wapenhandel af te doen als symptoombestrijding en bovendien een miskennis van de rol die vuurwapens spelen in zwakke staten. Het gaat dan om ontwikkelingslanden waar potentiële conflicten tussen bevolkingsgroepen, al dan niet over de inkomsten uit natuurlijke hulpbronnen, voor het oprapen liggen. Wie over vuurwapens beschikt, zal eerder de stap nemen om (sluimerende) conflicten uit te vechten en in zijn voordeel proberen te beslechten. Aanhoudende wapenstromen naar die conflictgebieden betekenen bovendien dat conflicten langer duren, meer slachtoffers maken, een vicieuze geweldscirkel creëren en de bereidheid tot onderhandelingen en compromissen ondermijnen.

Gedurende de Koude Oorlog werden lokale conflicten veelal ondergeschikt gemaakt aan de strategische belangen van de supermachten; het was niet moeilijk na te gaan waar partijen in een conflict hun wapens vandaan haalden. Daarna is de situatie een stuk onoverzichtelijker geworden, en niet alleen als gevolg van het grotere aanbod van wapens uit de depots van de voormalige Warschau-pactlanden. Illegale wapenhandel is nu vooral big business; de enige

logica die erachter zit, is die van geld verdienen. Dit commerciële aspect kleeft overigens – naast strategische, diplomatieke en mensenrechtelijke overwegingen – ook aan de legale wapenhandel, zoals Frank Slijper in dit themanummer uiteenzet. Illegale wapenhandel is bij uitstek een global probleem. Het motto *Think global, act local* lijkt hier zeer van toepassing. Zoals blijkt uit het artikel van Fijnaut, zou een gerichtere en meer gecoördineerde bestrijding van de illegale wapenhandel in de EU-landen een wereldwijd effect kunnen hebben. En hetzelfde zou gelden voor een striktere interpretatie van de EU-gedragscode voor wapenexporten. Enkele geruchtmakende rechtszaken tegen Nederlandse zakenlieden in de afgelopen jaren illustreren deze verwevenheid tussen ‘hier’ en ‘daar’: Van Anraat (veroordeeld voor levering van grondstoffen voor gifgassen aan Irak), Kouwenhoven (eerst veroordeeld, daarna vrijgesproken door het Hof van illegale wapenhandel met Liberia) en Slebos (veroordeeld wegens nucleaire handel met Pakistan).

In dit themanummer besteden we voorts aandacht aan verschillende vormen van regulering van wapenhandel, zoals vergunningstelsels, gedragscodes en embargo's en het omvangrijke grijze gebied tussen legale en illegale wapenhandel. Ook de logistieke aspecten van de illegale wapenhandel (van vervaardiging tot afzet) komen aan de orde, evenals de rol van de Nederlandse politie bij de bestrijding van wapenhandel. Verder is er aandacht voor de handel in slag-, stoot- en steekwapens in Nederland.

Het openingsartikel van Fijnaut geeft een overzicht van bestaande internationale overeenkomsten en lopende onderhandelingen binnen de Verenigde Naties en de Europese Unie over maatregelen ter bestrijding van illegale wapenhandel. De huidige gedragscodes aangaande wapenexport en pogingen om standaardcriteria te ontwikkelen voor legale wapenhandel worden eveneens besproken. Duidelijk is dat het Vuurwapenprotocol, gebaseerd op het derde protocol van de Palermo Conventie 2000, een enorme invloed heeft gehad op de aanpak van het vuurwapenprobleem door de Europese Unie tussen 2000 en 2005. Dat uit zich in tastbare resultaten zoals restrictievere wetgeving en regionale afspraken, deskundigheidsbevordering bij politie en douane en de vernietiging van wapenvorraden van de voormalige Sovjet-Unie. Tegelijkertijd is de invloed van dergelijk beleid beperkt als gevolg van een lage politieke prioriteit, te weinig samenwerking en gebrekkige inzet van middelen en menskracht. De grote verwevenheid tussen legale en illegale wapenhandel is aanleiding om te kijken naar de positie van Nederland in de wereld-

wijde wapenhandel. Nederland, zo blijkt uit de bijdrage van Slijper, bezet al jarenlang een positie in de top tien van wapenexporteurs, in 2006 en 2007 zelfs een vijfde plaats. Daarnaast is de controle op de export van wapens, wapenonderdelen en zogeheten dual use goederen vaak gebrekkig of afwezig. Dit geldt in sterke mate voor de doorvoer van militaire goederen. De geldende Gedragscode van de Europese Unie aangaande wapenexport blijkt flexibel genoeg om wapenexporten naar dictaturen, conflictgebieden en ontwikkelingslanden te kunnen laten plaatsvinden. De auteur signaleert dat deze situatie botst met het streven van Nederland om 'gidsland' te zijn op het terrein van vrede en veiligheid. Vaak wegen de belangen van geopolitiek, handel en diplomatie toch zwaarder.

De schimmige én glamourachtige wereld van internationaal opererende wapenhandelaren komt uitgebreid aan bod in het artikel van Boekhout van Solinge, Huisman en Siegel over West-Afrika. De auteurs laten zien hoe de aanwezigheid van grondstoffen als olie, diamanten en hout bloedige (burger)oorlogen kan doen opvlammen en laten voortduren. Met de inkomsten uit de exploitatie worden wapens gefinancierd. Wapenhandelaren hebben de VN-embargo's tegen 'bloeddiamanten' en hout uit landen als Sierra Leone en Liberia vaak slinks kunnen omzeilen, zo blijkt uit verschillende cases die in dit artikel worden besproken. Voorts wordt een beeld geschetst van de pogingen in regionaal verband om de wapenhandel aan regels te binden.

De illegale wapenhandel in de landen van de Europese Unie wordt geanalyseerd in het artikel van Spapens. Het overgrote deel van de illegale wapens is afkomstig uit de EU-landen zelf, zo kan worden opgemaakt uit cijfers over Nederland. De meeste illegale vuurwapens zijn ooit legaal geproduceerd en verhandeld om pas daarna in het illegale circuit terecht te komen. De auteur beschrijft de verschillende methoden die hiervoor worden gebruikt, zoals nep-export, het ombouwen van oorspronkelijk niet-dodelijke vuurwapens, het recyclen van afgedankte wapens en diefstal van wapens in handen van legale handelaren en bezitters. Het aanpakken van deze verschillende wapenstromen is gecompliceerd. De maatregelen die voortvloeien uit EU-richtlijn 91/477 over de verkrijging en het bezit van wapens, bieden slechts een minimumniveau van harmonisatie. Gemeenschappelijke, grensoverschrijdende politieacties tegen wapenhandel zijn tot nog toe beperkt gebleven tot experimenten. Vervolgens focussen we met een bijdrage van De Vries op de bestrijding van wapenhandel in Nederland. Zij constateert dat zowel de

vraag naar, als het aanbod van illegale wapens de laatste jaren lijkt te verminderen. Deze trend kan echter niet op het conto van de politie worden geschreven. De betrouwbaarheid van de informatie in politiestystemen is beperkt en politieonderzoeken slagen er doorgaans niet in de herkomst van in beslag genomen wapens te achterhalen. Bovendien zijn er andere factoren die een adequate bestrijding van de illegale wapenhandel belemmeren, zoals verschillen in wapenwetgeving tussen Europese landen. Maatregelen zoals gemeenschappelijke controleactiviteiten van Europese politiekorpsen en de invoering van een tracking- en tracinginstrument voor wapens zouden belangrijk kunnen bijdragen aan de bestrijding van illegale wapenhandel, evenals preventiemaatregelen op lokaal niveau. In het laatste artikel van dit themanummer staan niet de vuurwapens centraal, maar de slag-, stoot- en steekwapens in Nederland. Op grond van een recent onderzoek naar de beschikbaarheid van deze typen wapens via websites, in wapenwinkels, outdoor stores en dumpwinkels en dergelijke stelt de auteur, Beijaards, dat illegale slag-, stoot- en steekwapens via deze verkooppunten niet of nauwelijks worden verkocht. De winkeliers kennen de wet goed en willen niet het risico lopen hun vergunning te verliezen. Toch heeft het onderzoek geleid tot een wetsvoorstel om sommige typen messen die nu nog toegestaan zijn in een bepaalde vorm of tot een bepaalde lengte, geheel en al te verbieden. De reden hiervoor is dat juist deze messen veel worden gebruikt bij gewelddadige steekincidenten. Het gaat om knip-, val- en vlindermessen.

Bij de voorbereiding van dit themanummer heeft de redactie nauw samengewerkt met de organisatie van het Ciroc*-seminar over illegale wapenhandel, dat op 14 mei in Amsterdam werd gehouden. Sommige sprekers hebben tevens een artikel geschreven voor dit themanummer. Redactie en redactieraad bedanken in het bijzonder Ciroc-medewerker dr. Damián Zaitch, universitair docent bij de sectie Criminologie van de Erasmus Universiteit Rotterdam, voor zijn inbreng.

M.P.C. Scheepmaker

* CIROC, Centre for Information and Research on Organised Crime, is een internationaal criminologisch kenniscentrum op het gebied van de georganiseerde misdaad en de bestrijding ervan. Het centrum is een initiatief van de secties Criminologie van de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR), de Vrije Universiteit Amsterdam (VU), de Universiteit Maastricht (UM) en het WODC.